

PARÁZS A HAMU ALATT – ÉLED-E AZ ÚJ CSENDES GENERÁCIÓ?

EMBERS UNDER THE ASHES: IS THE NEW SILENT GENERATION COMING TO LIFE?

Székely Levente

PhD, igazgató, Ifjúságkutató Intézet, Budapest
műhelyvezető, Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhely, Budapest
egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
levente.szekely@uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az új csendes generáció elméleti megközelítésének alapjait Mannheim Károly gondolata, illetve William Strauss és Neil Howe modellje rakta le. A mannheimi gondolat abból indul ki, hogy a karakteres generáció létrejöttéhez szükség van olyan eseményre vagy folyamatra, amely azonos (közös) élményként vagy az életet meghatározó körülményként a nemzedéket elkülöníti más nemzedékektől. A különböző generációk karakterét meghatározza az a társadalmi, hangulati környezet, amelyben szocializációjuk végbement. Strauss és Howe úgy látják, hogy a nemzedékek karaktere idomul a társadalom hangulatváltozásaihoz, és egyfajta ciklikusság jellemzi mind a társadalmi változásokat, mind a generációk karakterét. Következtetésük szerint a krízisek idején születő nemzedékek alapvető jellemzője a csendesség. Jelen munka célja bemutatni az új csendes generáció modelljét, annak elméleti és empirikus alapjait, illetve megvizsgálni az alternatív megközelítések szerepét, kitérve olyan új jelenségekre is, amelyek nemzedékformáló hatással bírhatnak.

ABSTRACT

The theoretical approach to the new silent generation is based on the ideas of Karl Mannheim and the model of William Strauss and Neil Howe. Mannheim's idea is built on the premise that for a characteristic generation to emerge, there must be an event or process that distinguishes the generation from other generations as a common (shared) experience or life-defining circumstance. The character of the different generations is determined by the social and emotional contexts in which they were socialized. Strauss and Howe see the character of generations as adapting to changes in the mood of society and as being characterized by a kind of cyclicity, both in social change and in the character of generations. They conclude that the essential characteristic of generations born in times of crisis is silence. The purpose of this paper is to present a model of the new silent generation, its theoretical and empirical foundations, and to examine the role of alternative approaches, including new phenomena that may have the effect of shaping a generation.

Kulcsszavak: generációs megközelítés, új csendes generáció, válságok, passzivitás, bizonytalanság, konformitás

Keywords: generational approach, new silent generation, crises, passivity, uncertainty, conformity

BEVEZETÉS

Az utóbbi években a koronavírus-járvány nemzedékformáló hatásairól beszéltek az ifjúsági tematikájú tudományos publikációk és szakértői megszólalások (Déri–Szabó, 2021; Böcskei et al., 2023), miközben újabb világméretű kataklizmák lehetőségével nézünk szembe (például: háború, recesszió), amelyek jelentős befolyással lehetnek a fiatalok életére és gondolkodására. A generációs elméletek mellett érvelnek, hogy a nemzedéki jellegzetességek a szocializációs környezetből következnek, amelyeket erősen befolyásol a társadalom változása, így a felívelő korszakok törekvő és optimista szelleme vagy a hanyatlások és krízisek depressziós környezete. Nem kell túlságosan nagy belátás, hogy az állítást legalábbis vitára alkalmasnak találjuk, ahogy ahhoz sem, hogy érzékeljük a válságok megszorodását az utóbbi időszakban. Milyen generáció formálódhat a folytonos válságok, a permanens krízisek (lásd permakrízis vagy másoknál polikrízis) korszakában?

Az ifjúság iránti fokozott érdeklődés és a hozzá kapcsolódó előítéletek természetesen nem újak. A jövőorientáció és a jövő generációk iránti érdeklődés intenzitásnövekedése nagyrészt annak köszönhető, hogy az uralkodó gondolat kizárólag az ember történelemalakító képességében hisz. Ha csak tőlünk, emberektől függ a bolygónk jövője, kiemelten fontos, hogy milyen a karaktere az új nemzedéknek, amely alakítani fogja a világot. Ahogyan az is kiemelten fontos, hogy miként fog a korábbi nemzedékek kultúrájához – és tegyük nyugodtan hozzá: az általunk fontosnak és értékesnek tartott dolgokhoz – viszonyulni. Az ifjúsággal kapcsolatban az egyik alapvető kérdés ugyanis az, hogy a fiatalok milyen viszonyban vannak az idősebbek által irányított társadalommal, elfogadják-e azokat a társadalmi normákat, amelyeket készen kaptak, vagy láznak ellenük?

Az utóbbi időszak magyarországi empirikus vizsgálataink inkább konformista, semmint lázadó kontúrokkal rajzolták meg az ifjúságot, a nemzetközi folyamatokat szemlélve azonban a konfliktusok megjelenésének lehetőségét is érdemes vizsgálni. Az utóbbi években ugyanis több olyan nemzetközi társadalmi hangulatváltozást is megfigyelhettünk, amelynek nemzedéki vonatkozása is lehet (metoo; Ok Boomer; Fridays For Future; Black Lives Matter stb.). Jelen munkában be kívánjuk mutatni, hogy mi érthető meg az ifjúságból és azon belül a magyar ifjúságból a társadalomtudomány eszközeinek segítségével, ha arra keressük a választ, milyenek a mai fiatalok, és mit várhatunk a következő nemzedéktől?

ÚJ CSENDES GENERÁCIÓ

A nemzetközi ifjúságszociológiai diskurzusban az elmúlt évtizedekben újult erővel jelentek meg a generációs elméletek. A generációs megközelítés lendülete a tudományos berkeken kívül, a mindennapok közbeszédében is jelentős sikereket ért el. Népszerűek a különböző generációs tematikával foglalkozó, elsősorban pszichológiai megközelítéssel operáló humánerőforrás-menedzsment és marketing tárgykörébe sorolható könyvek, cikkek, előadások. A generációk iránti köznap érdeklődés fő hajtóerejét a paradigmikus változások adják, amelyek hatására a megváltozó világban irányjelzőket keresünk. Mannheim Károly (1969) nyomán a világ változásainak lenyomata a nemzedéki karakterben érzékelhető, hiszen a generációk közötti különbségek a megélt szocializációs tapasztalat különbözőségeiből erednek. Amennyiben a szocializációs hatások megváltoznak, és ezen változások képesek tartósságot is felmutatni, továbbá hatókörük kiterjed a társadalmi normák elsajátításának legfontosabb életszakaszára – amely a gyermek- és fiatalkor –, meghatározhatják egy-egy generáció karakterét. Mindez azt jelenti, hogy egy-egy generáció karakterének eredőjét a szocializáció változásaiban kell keresnünk.

A szocializáció hagyományos közegei (család, iskola) mellé – amelyek szintén változófélben vannak – felzárkóztak a globális trendekhez igazodó tömegmédiá és a digitális világ közegei, amelyek a kapcsolódás szorosságát és képviselt normákat tekintve jelentékeny hatásúnak bizonyultak. Az új csendes generáció megközelítése Mannheim gondolata mentén abból indul ki, hogy a karakteres generáció létrejöttéhez szükség van olyan eseményre vagy folyamatra, amely azonos (közös) élményként vagy az életet meghatározó körülményként a nemzedéket elkülöníti más nemzedékektől. A különböző generációk karakterét meghatározza az a társadalmi, hangulati környezet, amelyben szocializációjuk végbement. William Strauss és Neil Howe (1991; 1997) modellje szerint a nagyjából húszéves intervallumok szerint egymást váltó nemzedékekből és az egymást követő archetípusokból következik, hogy a 2000-es évek elejétől születettek karakterükben hasonlatosak a II. világháború előtt születettek nemzedékére, az ún. csendes generációra, azaz egy új csendes generációként azonosíthatók (Székely, 2014).

Ugyanakkor a magyarországi fiatalok életében a szocializmus alatti megkérdettség, majd a rendszerváltást követő sokk is érzékelhető, amely a nyugati világot nem vagy kevéssé érintette. Strauss és Howe modelljéből következhet, hogy a rendszerváltozás krízise egy amolyan új csendes generáció karakterét rajzolta meg Magyarországon. Az elmélet empirikus tesztjét a 2012-es nagymintás ifjúságszociológiai kutatás adta. Az eredmények azt mutatták, hogy az egyes szocializációs közegekben – az elsődleges szocializációs közegben (család és családi értékek), a másodlagos szocializációs közegben (iskola és munkahely), valamint a harmadlagos szocializációs közegben (szabadidős terek és tevékenységek, ezen belül média-

és kultúrafogyasztás, digitális terek és tevékenységek, sport és kockázati magatartások, civil aktivitás) – egyaránt jellemző a csendesség. Az empirikus vizsgálat alapján az új csendes generáció karakterének három fő tulajdonsága a konformitás, a bizonytalanság és a passzivitás voltak (Székely, 2014).

A 2016-os és 2020-as nagymintás ifjúságkutatások eredményei alapján felülvizsgálva a modellt vegyes következtetésekre juthattunk. A 2016-os kutatás inkább a csendes attitűd általános jelenlétét mutatta, azaz a fiatalokat nagyobb fokú konformitás, bizonytalanság és passzivitás jellemezte. A 2020-as adatok értékelése során megállapíthattuk, hogy vannak olyan ismérvek, amelyek szerint még inkább igaz rájuk a csendesség, más esetekben kevésbé. A konformitás tekintetében a *status quo* megdöntése továbbra sem volt cél 2020-ban, a szülők életesményét elfogadók aránya némileg csökkent, és növekedett a szülői értékrenddel szemben kritikusak aránya. A közvetlenül megtapasztalható bizonytalanság visszaszorult (például a jövőtervek esetében), azonban az elkötelezettség hiánya, a céltalanság nemzedéki érzékelése erősödött. A passzivitás fokozódását tapasztalhattuk a testmozgás vagy a kockázati magatartások mérséklődésében, de a civil aktivitás hiánya is látványos negatív rekordot ért el, ugyanakkor a politikai érdeklődés fokozódott, illetve a szabadidős tevékenységek terén is elmozdulást tapasztalhattunk a személyes találkozások irányába (Székely, 2021). A csendesség hipotézisvizsgálatának eredményeképpen azt semmiképpen sem mondhatjuk, hogy a legfrissebb adatok alapján cáfolható lenne, legfeljebb azt, hogy egyértelműen nem igazolható.

Az új csendes generációval kapcsolatos fő kritika, hogy az elméleti alap amerikai generációkra vonatkozik, így korántsem biztos, hogy alkalmas a magyar ifjúság leírására. További problémaként említhető, hogy a narratíva nem beszél a csendesség okairól (Nagy–Tibori, 2016). Az új csendes generáció narratívája ugyanakkor nem állít többet annál, mint hogy – elfogadva Mannheim, illetve Strauss és Howe alap gondolatait a szocializáció hatásairól a generációs karakterben – a rendszerváltás környékén születő és felnövekvő magyarországi nemzedék csendes attitűdöket mutat, ami empirikusan is igazolható. A csendesség lehetséges okait – a krízisek szerepén túl – nem elemzi, elfogadja Strauss és Howe gondolatait azzal kapcsolatban, hogy a társadalom hangulatváltozása rajzolja meg egy-egy generáció karakterét, illetve a válságok idején felnövekvő nemzedékek csendes jegyeket hordoznak magukban. Az elmélet empirikus tesztelésének a számok pusztá összevetésén kívül elméleti relevanciája is van, a rendszerváltást követő évtizedek ugyanis sűrűn tűzdeltek válságokkal. Az 1990-es évek átalakuló gazdasági és társadalmi rendszerének kihívásait a rövid prosperáló időszak után a gazdasági világválság, majd a koronavírus-járvány krízise, újabban a háború követi. Mindamellet olyan permanens krízisek tarkítják mindennapjainkat, mint a migrációs, a klíma- vagy a technológiai fejlődésből fakadó válságok. Adódik a kérdés, lehetséges-e, hogy ilyen válságos világállapotban ne – valamelyest – csendes karakterjegyeket mutató ifjúsággal találkozhatunk?

VÁLSÁGOK ÉS HATÁSAIK A FIATALOKRA

Az ifjúság generációs megközelítésében nem csupán a jól ismert Y, Z és a fentebb részletezett új csendes generáció gondolata jelenik meg. Sőt tulajdonképpen utóbbi inverze gyakoribb narratívája az ifjúságról való hétköznapi gondolkodásnak is. Mondhatni, hogy az ifjúsághoz hozzátartozik a lázadás, a fennálló szabályok megkérdőjelezése és újak kialakítása. Az utóbbi egy-két évtizedben Magyarországon, a fejlett világ más részéhez hasonlóan, az ifjúság fizikailag is megnyilvánuló lázadásai kérészéletűek voltak. Természetesen számos olyan példát mondhatunk, ahol a fiatalok normákat sértettek, és jellemzően az idősebbek nézeteivel szemben fogalmaztak meg radikális kritikát. Ezek a jelenségek azonban elszigeteltek, jellemzően kisebb csoportokat mozgattak meg, vagy konkrét probléma körül szerveződtek, és nem álltak össze a status quo tagadásává, pontosabban nem öltöttek fizikai formát (Székely, 2020). A nemzedéki jelleg természetesen nem feltétlenül kell együtt járjon a lázadással, a koronavírus-járványhoz kapcsolódó generációs jellegzetességek is csak részben épülnek a fiatalok és idősebbek közötti konfliktusokra (Böcskei et al., 2023).

A koronavírus-járvány előtt a klímaváltozással kapcsolatos diskurzusból jelent meg leginkább a nemzedéki lázadás. A klímaváltozással kapcsolatos tömegdemonstrációk a résztvevőik életkorát tekintve kifejezetten fiatalosak voltak. Globális kiterjedésük, mediatisált jelentőségük és a felvonulók fiatal kora miatt a generációs logika iránt elkötelezettekben jogosan merülhetett fel a kérdés, hogy a klímaváltozás körül zajló társadalmi diskurzus képes-e generációs élményt nyújtani? Egy korábban elvégzett elemzés (Székely, 2021) során azt vizsgáltuk, hogy a klímaváltozás diskurzusa a koronavírus-járvány alatt is értelmezhető marad-e, van-e értelme beszélni generációformáló élményről. A járvány nemzedéke vs. klímanemzedék kifejezések több kutatónál megjelennek (lásd részletesen: Székely, 2021). A nagymintás ifjúságkutatás 2020-as adatai alapján megállapítható, hogy a jövővel kapcsolatban a klímaváltozás és egy potenciális világjárvány hasonló mértékben frusztrálja a fiatalokat. A kutatás azonban kifejezetten foglalkozik a koronavírus-gondolkodásra gyakorolt hatásával is, sőt, a klímaváltozásra és emellett néhány más folyamat/mozgalmat potenciális befolyásoló hatására is rákérdezett a kérdőív. A legjelentősebb – nagyjából hasonló nagyságú – befolyásoló erőt a koronavírus-járványnak és a klímaváltozásnak tulajdonították a fiatalok, de az olyan mozgalmaknak is jelentős befolyásuk van, mint a média fókuszából kikerült metoo mozgalom vagy a magyar vonatkozással nem rendelkező Black Lives Matter, amelyeket a 15–29 éves fiatalok ötöde (21–22%) a gondolkodására jelentős hatást gyakorlóként azonosított. Az Európába irányuló migráció szerepe jelentékeny (33%), de elmarad a klímaváltozástól, valamint a koronavírus-járványtól (45–47%).

A nagymintás ifjúságkutatás eredményeiről beszámoló kötetben a magyarországi fiatalok hét alapvető jellemzője közül az egyik az optimista jövőkép a kiszámíthatatlanság frusztrációjával. A kutatásból megállapítható, hogy inkább az optimizmus jellemzi a 15–29 éves fiatalokat. A jövővel kapcsolatban a bizakodók 45 százaléka áll szemben a pesszimizták 13 százalékaival. A döntően optimista jövőképet a kiszámíthatatlanság frusztrációja árnyékolja be, amelynek jelentőségét az ifjúsági problématerkép változásában érhetjük leginkább tetten. Az elmúlt évtizedben jelentősen megváltoztak a fiatalok által megnevezett (megjelölt) problémák. Az egyértelműen azonosítható, konkrét problémák – az anyagi nehézségeken kívül – háttérbe szorultak a nehezebben meghatározható, illékonyabb problémák rovására, mint a bizonytalanság és a kiszámíthatatlan jövő.

A bizonytalanság, kiszámíthatatlanság jelentőségének növekedése jól szakszolható (Székely, 2022), míg az ezredfordulón elhanyagolható, az első évtizedben tíz százalék körüli, a második évtizedben már 10 és 20 százalék közötti, a második évtized végére átlépi a 20 százalékot az említések aránya, és ezzel a legégetőbb problémává válik a fiatalok életében. Az ezredfordulón a fiatalok legégetőbb problémájának a kilátástalan jövőt a fiatalok 3 százaléka sorolja, 2004-ben 8 százaléka, 2008-ban 10 százaléka, míg a 2012-es kutatás során már 16 százalék, ami 2016-ban tovább erősödött. A legutolsó, 2020-as adatfelvétel már a bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő elsőségét mutatja az ifjúság problématerképén, amely 2023-ban is megőrizte, sőt erősítette vezető szerepét (Kiss-Kozma–Székely, 2023).

Az elmúlt évtizedek trendjei tehát a nemzedéki problématerképen a bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság tartós jelenlétét mutatják. A problématerkép ugyanakkor – ne feledjük – nem önjellemzés, hanem nemzedéki önreflexió, azaz a fiatalok nem feltétlenül saját magukra vonatkoztatva érezhetik azt, hogy bizonytalanok lennének, vagy a kiszámíthatatlanság frusztrációja szorítaná őket.

ÖSSZEGZÉS

A generációk iránti köznapi érdeklődés annak köszönhető, hogy a jövőorientált és gyorsan változó világunk megértéséhez kapaszkodókat keresünk, hogy megválasszolhassuk a kérdést, milyen világot, milyen embert hoz a jövő. A fiatalok vizsgálata bepillantást engedhet a jövőbe, pontosabban egy lehetséges jövőbe, hiszen az elmúlt időszak arra taníthatott meg minket, hogy gyors és előre nem látható, nagy hatású változások vagy másképpen válságok alakítják az életünket. Ezek a krízisek a társadalom egészére komoly hatást gyakorolnak, de a fiatalok számára hatásuk még jelentősebb, meghatározhatják az adott nemzedék karakterét. Az empirikus kutatások inkább megerősítik, mintsem cáfolnák azokat az elméleteket, melyek szerint a válságok alatt felnövekedő nemzedékek a csendesség jegyeit

hordozzák magukon. Az új csendes generáció fogalmával leírt ifjúság a rendszer-váltás környékén született, és tagjait a konformitás, a bizonytalanság és a passzivitás jellemezte. Az elmúlt egy évtizedben végzett nagymintás ifjúságkutatások eredményei az új csendes generáció hipotézisét nem cáfolták egyértelműen. A fiatalokkal kapcsolatos más munkák jellemzően az aktuális paradigmák (leginkább válságok) jelentőségét hangsúlyozták, így a klímanemzedék, vírusnemzedék vagy éppen a digitális bennszülöttek fogalmaival írták le több-kevesebb sikerrel az aktuális generációt, ha nem elégedtek meg az ábécé-generációs besorolással (X, Y, Z és újabban Alfa generáció).

Az új csendes generáció legalapvetőbb jellemzői ugyan a konformitás, a bizonytalanság és a passzivitás, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ezek a tulajdonságok alapvetően a hagyományos fizikai és nem az *online* terekben írják le a fiatalokat. Ez azért lehet csalóka, mert a mostani nemzedék kontúrját digitálisan szükséges megrajzolni. Az utóbbi egy-két évtizedben a digitális világ volt az a terület, amely amolyan ellenkultúraként a fiatalok sajátjaként létezett. A digitális kultúra képes volt kielégíteni a fiatalok élménykeresési igényét. Virtuális tereiben valódi közösségek formálódtak, digitális tartalmi valódi élményt kínáltak, ráadásul mindez többé-kevésbé úgy ment végbe, hogy a felnőttek (szülők, tanárok, munkaadók) elől rejtve maradt. A kutatási adatokat szemlélve megállapítható, hogy a magyarországi fiatalok az elmúlt két évtizedben egy zömmel *offline* kapcsolódásokkal, tartalomfogyasztással, szabadidő-eltöltéssel jellemezhető társadalmi csoportból egy szinte kivétel nélküli online csoporttá vált. Az ezredfordulót követő első évtizedet követően a dinamikus növekedés lassult, mára közel telítődött a hozzáférés, tízből legalább kilenc fiatalnak van otthonában internet és saját tulajdonában okostelefon. Az internet mint első számú médium meghatározó helyzete vitathatatlan, a közösségi média szerepe a tájékozódásban is megszilárdult, ma már fontosabbnak ítélik a fiatalok a közösségi média információs funkcióját, mint a rádiót vagy a könyveket, a hagyományos sajtóról nem is beszélve.

Innen szemlélve érthető, hogy az ifjúság szerveződése elsősorban a virtuális terekhez, a közösségi médiához kötődik. Ha megvizsgáljuk azokat a társadalmi kérdéseket, amelyek mentén a fiatalok csoportjai szerveződnek, sokféle tematikával találkozhatunk. A legjelentősebb ezek közül a klímaváltozás, amely a koronavírus-járványt megelőzően a mediatisztált világunk központi kérdése volt (?), és amelyhez kapcsolódóan a Fridays for Future mozgalom egyedülálló módon elérte, hogy több országban, sok-sok fiatal egységesen, a jövő iránti aggodalmától vezérelve vonuljon az utcára, más szóval a virtuális közeg fiatal nemzedéke hangját hallatva megjelent a fizikai terekben is. Mindazonáltal az analóg kapcsolódások nem szűntek meg, sőt a szabadidős tevékenységek között kifejezetten felértékelődtek azok a korábban magától értetődő személyes kapcsolatok, amelyeket az utóbbi időszak korlátozásai átértékeltek (lásd online oktatás).

És ami a jövőt illeti... A következő nemzedéki jellegzetességet sem kell sokáig keresnünk, a technológiai fejlődésből fakadó válságok újabb fejezetét nyitotta meg a mesterséges intelligencia (MI) fejlesztése. Már hatékonyabb, pontosabb, kreatívabb, mint az emberi intelligencia, ami óriási jelentőségű változásokat indít el, az első jelentős lépések pont az ifjúságot leginkább érintő területeken – az oktatásban, a munkapiacban – mennek végbe. Írhatjuk az újabb megnevezést a listára: MI-generáció.

IRODALOM

- Böcskei Balázs – Fekete Mariann – Nagy Ádám et al. (2023): *A maszkon túl*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Déri András – Szabó Andrea (2021): Generációs kihívás a poszt-Covid időszakban. *Szociológiai Szemle*, 31, 4, 4–27. DOI: 10.51624/SzocSzemle.2021.4.1, <https://szociologia.hu/szociologiai-szemle/generacios-kihivas-a-poszt-covid-idoszokban>
- Fekete Mariann – Nagy Ádám (2020): Q vagy Q? – Generációs választak. *Kultúra és Közösség*, 3, 63–68. DOI: 10.35402/kek.2020.3.6, https://epa.oszk.hu/02900/02936/00046/pdf/EPA02936_kultura_es_kozosseg_2020_03_063-068.pdf
- Kiss-Kozma Georgina – Székely Levente (2023): *Ifjúság+. Öt kérdésben a magyarországi 15–39 évesekről*. h. n.: Mathias Corvinus Collegium Ifjúságkutató Intézet. <https://ifjusagkutatoi-intezet.hu/kiadvany/ifjusag-ot-kerdesben-a-magyarorszag-i-15-39-evesekrol>
- Mannheim Károly [Karl] (1969): A nemzedéki probléma. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 31–67. Új megjelenés: Nagy Ádám – Oross Dániel (szerk.): *Ifjúságügy – Szöveggyűjtemény II*. Oktatási segédanyag, h. n.: UISZ Alapítvány, 7–26. https://mek.oszk.hu/18600/18645/pdf/18645_2.pdf
- Nagy Ádám – Tibori Theodosia Tímea (2016): Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 400–432. <https://real.mtak.hu/62427/>
- Strauss, William – Howe, Neil (1991): *Generations. The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company. <https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe>
- Strauss, William – Howe, Neil (1997): *The Fourth Turning. What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny*. New York: Broadway Books
- Székely Levente (2014): Az új csendes generáció. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány-Kutatópont, 9–28. <https://mek.oszk.hu/18600/18661/18661.pdf>
- Székely Levente (2020): *Szürke hattyúk*. Budapest: Enigma 2001. https://www.academia.edu/42234931/SZ%C3%9CRKE_HATTY%C3%9AK
- Székely Levente (2021): A járvány nemzedéke – magyar ifjúság a koronavírus-járvány idején. Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma 2001, 9–31.
- Székely Levente (2022): A magyarországi fiatalok első legégetőbb problémája: bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő. In: Pillók Péter – Székely Levente (szerk.): *Kívánj tized! A magyarországi fiatalok nemzedéki önreflexiója és jövőképe*. Budapest: Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség. <https://ifjusagkutatoi-intezet.hu/kiadvany/kivanj-tized>